

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

UMAY ANA'DAN UMay HOCA'YA
PROF. DR. UMay GÜNAY
TÜRKEŞ'E ARMAĞAN

Editörler
İsmet Çetin – Bülent Gül

Ankara / 2019

ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATI POPÜLER KÜLTÜR ORTAMINDA HOCA AHMED YESEVÎ

Dilek YALÇIN*

I. Hoca Ahmed Yesevî (1093 Sayram - 1166 Yesi), Türk kültür tarihi içerisinde bir zirve şahsiyettir. Daha on ikinci yüzyılda Türk ve İslâm kültürünü sentezleyebilmiş, etkisi tüm Türk dünyasını kapsayarak günümüze kadar ulaşmıştır. Tarihte bilinen ilk Türk mutasavvıfıdır ve Türk dünyasında İslâm dininin ve öğretisinin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Yesevîlik tarikatının kurucusu olarak kabul edilmektedir.

Ahmed Yesevî'nin dini ve tasavvufi alanda ortaya koyduğu önemli eserleri bulunmaktadır. Bunlar: *Divan-ı Hikmet*¹, *Akaid* ve *Fakr-nâme*. Kendisi eserlerinde, tasavvuf ve tarikat yolu ile İslâmiyet'i Türklere öğretmiş, gerek öğretisi gerekse dini bilgiyi aktarış biçimiyle Türk kültür hayatında yüzyıllar sürecektir bir etkiye sahip olmuştur. Hal böyle olunca da Hoca Ahmed Yesevî, gerek şahsiyeti gerekse eserleri ve öğretisi dolayısıyla hem tarihte hem de günümüzde kültürlerarası ve disiplinlerarası incelemelerin konusu olmuştur. Dini ve tasavvufi araştırmalar, felsefe, tarih, edebiyat, dil araştırmaları, halk bilimi, sosyoloji, kültür çalışmaları, sanat tarihi, coğrafya (İslâm coğrafyası), eğitimi bilimleri vb. alanlar kendi bilimsel sınırlarına Ahmed Yesevî'yi konu edinmiştir.

Böylesi yüksek bir şahsiyetin akademik ve bilimsel² çalışmalarda yer alması doğal ve olması gerektir. Bu çalışmaların çoğu akademik bir perspektifle kaleme alındığından yüksek kültürün ürünü olarak belirli bir zümreye ve okumuş bir kitleye hitap etmektedir.

Ahmed Yesevî, Türk kültür hayatında geçmişten günümüze taşınırken iki ana izlek üzerinden bir yol takip etmektedir. Birincisi akademik bakışa açısıyla ele alınan yüksek kültüre ait eserler, ikincisi ise sözlü kültür ve halk kültürü aracılığıyla ortaya konan eserlerdir. Böylece Ahmed Yesevî geçmişte bir bütün olarak Türk kültürünün belleğinde yer almış ve kültürel mirasın aktarımında başarıyla günümüze kadar yaşatılabilmektedir.

Günümüzde halk arasında varlığını sürdüren sözlü kültür ürünleri gittikçe etkisini kaybetmekte, yerini popüler kültür ürünlerine bırakmaktadır. Günümüz popüler kültür ürünlerine bakıldığında Hoca Ahmed Yesevî'nin kişiliği ve öğretisinin sınırlı ve dar bir alanda kaldığı dikkati çekmektedir.

Milli kültür bir bütündür. Her çağda meydana getirilmiş ve her seviyedeki kültürel değerleri kapsamak zorundadır. Modern olmayan zamanlarda, halkın üzerinde sözlü kültürün etkisi açıktır. Bu evrede, Hoca Ahmed Yesevî -gerçek hayatı hakkındaki

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi; sdilek@hacettepe.edu.tr

¹ Sadece Türk edebiyatından bir örnek verildiğinde, Türkiye'de Divân-ı Hikmet'in, metin neşirleri arasında öne çıkanlar Kemal Eraslan, Yusuf Azmun ve Hayati Bice gibi araştırmacılara ait olanlardır. Bu çalışmalarda *Divân-ı Hikmet*, genellikle edebî ve tasavvufî açıdan ele alınmıştır.

² Dil, edebiyat ve tarih açısından Ahmed Yesevî hakkında bilgi alınabilecek temel çalışmalar şöyle sıralanabilir. Banarlı 1971; Bice 1993; Cünbur 1995; Eraslan 1977, 1989, 1991, 1994, 1998; Köprülü 1940, 1993; Ocak 1993, 1996; Öztürk 1988 vd.

bilgiler zamanla unutulmuş olmasına rağmen- menkıbelerle karışık bir söylem içerisinde günümüze taşınmıştır. Türk İslâm hayatında bu kadar derin bir etki bırakmış olmasını, yaklaşık bin yıllık bir geçmişten günümüze kadar gelen ve halk arasında hâlen canlı olarak yaşatılan menkıbevi hayat hikâyeleri ile sözlü kültür ürünlerinden anlıyoruz. Gerçekten de halk kültürü, Ahmed Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet*, *Akaid* ve *Fakr-name* etkisini akademik çerçeveden çıkartmış, basitleştirilmiş ve herkesin anlayabileceği bir söyleme dönüştürmüştür. Hatta kimi zaman da yaşamını efsane ve menkıbelerle zenginleştirilmiş söylemler biçiminde zamanımıza taşımıştır.

Günümüze gelindiğinde sözlü kültürün etkileri geçmişteki biçiminden gittikçe uzaklaşmış, gelenekteki varlığı biçim değiştirmeye başlamıştır. Bugün popüler kültür ürünleri, kapsadığı alanlar ve kullandığı söylemler nedeniyle, sözlü kültür ve diğer birçok alanı değiştirip dönüştürerek bünyesine katmıştır. Halkın değerlerinin aktarımında ve kitlelere taşınmasında etkin bir rol üstlenmiştir. Her türlü malzemeyi ve anlatım biçimini kullanan popüler kültür, sözlü ürünler ve yazılı eserler olduğu gibi görsel işitsel kültür ürünlerini de kapsamaktadır. Alan gittikçe genişlemekte, kapsamlı ve derin bir hale gelmektedir.

II. Bu çalışmada, Türk kültürünün belleğinde önemli bir yere sahip olan ve geçmişten günümüze ortak bir miras olarak taşınan Ahmed Yesevî'nin günümüz popüler kültür ortamındaki yeri tartışmaya açılmıştır. Bunun için çağdaş Türk edebiyatı bağlamında popüler kültür ürünleri temel alınarak popüler tarih romanları³, biyografiler, popüler tarzda yazılmış araştırma inceleme kitapları taranmıştır. Çocuk edebiyatı kapsamında verilen eserler dikkate alınmıştır. Bu eserlere Hoca Ahmed Yesevî'nin ne şekilde yansıdığı araştırılmıştır.

Araştırma planında ortaya çıkartılan malzemeye göre şu alt başlıklar saptanmıştır:

1. Popüler Romanlar
2. Biyografiler
3. Genel Okuyucuya Hitap Eden Araştırma İnceleme Kitapları
4. Çocuk Kitapları

Çalışmaya, şiirler, tiyatro oyunları alınmamıştır. Söz konusu türler hem içerik hem de kurgu açısından farklı edebiyat yöntemlerinin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bunun için burada konu olarak daha çok Hoca Ahmed Yesevî'nin biyografisini temel alan, popülist bir bakış açısı bulunan ve nesir halinde yazılmış kurmaca türler üzerinde durulmuştur.

1. Popüler Romanlar

Hoca Ahmed Yesevî'yi konu alan çağdaş Türk edebiyatı popüler kültür ortamındaki tarihî romanlar ele alındığında şu eserlerin varlığı ortaya çıkartılmıştır. Liste kronolojik olarak verilmiştir:

Durali Yılmaz, *Yesevî İrmakları* (1995), Mustafa Çevik, *Zamanın Oğlu: Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu* (2013), Fatih Duman, *Pîr-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı* (2013).

³ Çalışmada, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun *Yesili Hoca Ahmed Üçlemesi (Sesler ve Işıklar Yesili Ahmed Hoca I, Hurmalığın Akdoğanı Yesili Ahmed Hoca II, Aydınlığın Mühürü Yesili Ahmed Hoca III)* (2011) hem çalışmanın kapsamını arttıracığından hem de popüler kültür dışında tipik ve özellikli romanlar olduğundan yer almamaktadır. Ayrıca bu romanlar üzerine önemli bir akademik çalışma da bulunmaktadır. Bakılabilir: A. Şengül 2007: 264-278.

Durali Yılmaz, bilimsel verileri biyografik roman olarak sunduğu *Yesevi Irmakları*'nı 1995 yılında yazar. Metin içerisinde Ahmed Yesevî dışında Anadolu'nun İslâm dinini benimsemesinde emeği geçen başka Sarı Saltuk, Yunus Emre, Mevlana gibi büyük erenler de yer almaktadır.

Romanda Sarı Saltuk, Yunus Emre, Mevlana hem Türk hem de İslâm kültürüne hizmet etmiş kişiler "ırmak" metaforu içerisinde anlatılmaktadır. Romanda Hoca Ahmed Yesevî'den başlayarak kronolojik bir sıralama yapılmış, Yesevî ile birlikte yukarıdaki kişilerin bütün bir Türklük âlemi ve İslâm'ın temsilcisi konumunda olmalarına vurgu yapılmıştır. Metinde Türk İslâm kültürüne hizmet eden Ahmed Yesevî, Sarı Saltuk, Yunus Emre ve Mevlana birer ırmak gibi düşünülmüştür. Her biri ayrı bir koldan Anadolu'nun kültürünü derinden etkilemiş, Türklerin İslâmiyet'i doğru olarak anlamasında ve yaşamasında önemli bir rol oynamışlardır. Romanın yeni basımı bulunmamaktadır.

Yazar 2015 yılında bu kez *Hız. Türkistan Ahmed Yesevî* adıyla bir roman daha yayımlar. Bu kitabın, *Yesevi Irmakları* isimli romanın yeniden düzenlenmiş baskısı olduğu anlaşılmaktadır. Kitap, giriş ve sonuç dışında beş bölümden oluşur. Her bir bölümün numaralandırılmış alt bölümleri bulunmaktadır. Kimi bölümlerde Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinden epigraflar yer almaktadır.

Hız. Türkistan Ahmed Yesevî adlı romanda ana kahraman Ahmed Yesevî'dir. Kitap biyografik roman türünün örnekleri arasında yer almaktadır. Yazar, Yesevî'yi bütün bir Türk coğrafyasında ele alarak işlemektedir.

Hız. Türkistan Ahmed Yesevî, kronolojik bir zaman çizgisinde ilerlemez. Günümüzden geriye dönüşler söz konusudur. Durali Yılmaz, XX. yüzyılda Türklük âlemini anlatarak romana başlar, sonra 1210 yılına döner. Bu yıllar Cengiz ordularının Anadolu üzerine yürüdüğü günlerdir. Anadolu Türkleşmiştir ama yönetim açısından huzur içerisinde değildir.

Kitabın ikinci bölümünde anlatılan zaman dilimi 1160'lardır. Bu dönem, Ahmed Yesevî'nin yaşadığı yıllardır. Yine zamanda geriye doğru bir sıçrama söz konusudur. Timur üzerinde Yesevî etkisinden söz edildikten sonra tekrar Yesevî'nin hayatına dönülür. Bundan sonra biyografik bilgiler verilir.

Üçüncü bölümün, III numaralı alt başlığında Ahmed Yesevî'nin hayatı kronolojik olarak anlatılmaya başlanır. Anne ve babası, anne ve babasının ölümü üzerine ablası Gevher Şehnaz Hatun'un Ahmed Yesevî'yi büyütmesi, babasının türbesi ve halkın ona olan hürmeti, doğduğu yer Sayram'dan Yesi'ye yolculuk, burada Arslan Baba ile karşılaşma, Arslan Baba'dan el alması, Semerkant ve Buhara'ya yolculuk, Yusuf Hemadani ile tanışma ve onun halkasına dâhil olma, burada Buharalı bir kız ile evliliği ve iki kız çocuğunun olması, Yusuf Hemadani'nin ölümü, postnişinliğin kendisine kalması, Yesi'ye dönüş, Yesi'de Mansur Ata, Abdülmelik Ata, Harezmi Sait Ata ve Süleyman Hâkim Ata'yı yetiştirmesi, altmış üç yaşa gelmesi ve çilehaneye girişi neredeyse tarihi bilgilerin ışığında gerçeğe yakın bir anlatı tutumuylla anlatılır. Ahmed Yesevî açısından gerçekçi ama bir roman kurgusu için neredeyse didaktik olan bu bilgilerle bir biyografi kurgulanmış olur. Bir kurguda beklenen, tarihî bilgilerin anlatımında yazarın yaratıcılığının öne çıkması olmalıdır. Burada tarihi gerçeklerin anlatımı kurgunun önüne taşınmıştır.

Romanın dördüncü bölümünde 1240'lı yılların sonuna gelinir. Bu kez mekân Türkistan değil Anadolu'dur. Kurgulanan karakter ise Hz. Mevlânâ'dır. Anadolu Selçuklu dönemi içerisinde anlatılmaktadır ve Moğol baskının dehşet verici

sıkıntılarının yaşandığı bir ortam vardır. Ahmed Yesevî'nin dervişleri Anadolu'ya gelmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltık bir yandan Anadolu'da bir yandan da Rumeli'de düşünce ve inanç mimarlığı yapmaktadır. Roman bu evreyi aştığında hızlı Ertuğrul Bey dönemine, oradan Osmanlı'nın kuruluş yıllarına gider ve kitapta olayların aktarımı 1993 yılında son bulur.

Yesevî Irmakları (1995), 1993 Ahmed Yesevî yılının hemen sonrasında kaleme alınmış, romanın, 2016 yılında Ahmed Yesevî etkinliklerinden önce, *Hz. Türkistan Ahmed Yesevî* (2015) adıyla tekrar basımı gerçekleştirilmiştir.

Hz. Türkistan Ahmed Yesevî romanının genel düşünce yapısında, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâm'ı benimsemesinde Ahmed Yesevî etkisi ve onu takip eden önemli kişilerden söz açılır. Onların içinde özellikle Sarı Saltık etkin bir biçimde roman kurgusu içerisine girer. Anadolu coğrafyası, Osmanlı'nın kuruluşu derken Rumeli'nin de Müslüman olması süreç içerisinde anlatılır. Kitapta, "*Anadolu ve Turan: Onan Irmağı ve Dicle-Fırat; Seyhun ve Sakarya. Açılan tarih sayfalar, nurlu ve kanlı*" (Yılmaz 2015: 9) denilirken her bir kavram kendi içinde sembolik anlamlarını da barındırmaktadır.

Özellikle ırmak imgesi Ahmed Yesevî, Sarı Saltık, Yunus Emre ve Mevlana ile ilişkilendirilmektedir. Her bir şahsiyet bir ırmak ile sembolize edilmekte, ırmak bir metafor olarak çok anlamlı bir yapıya bürünmektedir. Tarım Irmağı, Onan Irmağı, Seyhun ve Ceyhun, Dicle, Fırat ve Sakarya Irmakları, romanda sadece bir coğrafi terim olarak yer almaz aksine Türklerin, Orta Asya'dan Anadolu'ya göçünü, hem tarih ve coğrafya perspektifinden hem de kültürel değerler açısından verir. Yazar bu tarih ve coğrafya bilgisini kültürel anlamda Hoca Ahmed Yesevî ile tamamlar ve böylece bir sentez düşünceye ulaşır.

Mustafa Çevik, 2013 yılında *Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu: Zamanın Oğlu* adıyla bir roman yayınladı. Romanın bölümleri *Divan-ı Hikmet*'ten seçilerek günümüz Türkçesine aktarılmış mensur epigraflarla başlar. Ayrıca bölüm başlıkları bulunmamaktadır. Kitapta bunların dışında çeşitli tasvir ve minyatürler de görsel unsur olarak yer almaktadır.

Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu: Zamanın Oğlu'nda romantik bir bakış açısı ve şiirsel bir dil kullanılmıştır. *Divan-ı Hikmet*'in şiirsel dili, metnin üslubunu belirlemektedir. Serbest bir anlatı söz konusudur. Birinci tekil kişi anlatıcı metni kurgulamaktadır. Roman ait zaman, mekân ve olaylar zinciri gibi anlatı teknikleri şiirsel anlatı içerisinde eritilmiştir.

Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu: Zamanın Oğlu Ahmed Yesevî'nin babasının ölümü ile başlamaktadır. Büyük mutasavvıfın yedi yaşında Arslan Baba ile tanışması anlatılır. Bu tanışma aynı zamanda bir sevgilinin âşığını tanımaya başladığı sürecin ilk adımıdır. Romanda Hoca Ahmed Yesevî'nin biyografisi neredeyse yoktur. Kitapta menkıbevi hayatından çok tasavvufi aşk ve Ahmed Yesevî'nin Allah'a ulaşma yolları anlatılmaktadır. Bunun için de Ahmed Yesevî'nin tasavvufi bilgiyi edindiği, insan-ı kâmil olma yolunda ilim irfan aldığı kişiler, anlatı ekseninde verilirler. Arslan Baba dışında Hızır (a.s.) üzerinde ısrarla durulan kişilerdir. Bilindiği üzere Ahmed Yesevî hakkında anlatılan menkıbelerde, onun Hızır (a.s.) ile sürekli sohbet halinde bulunduğu rivayet edilmektedir.

Kitap açıkça Ahmed Yesevî'nin kimliği ve kişiliğinin kurgulanmasından çok *Divan-ı Hikmet* ve *Fakr-nâme* gibi büyük mutasavvıfın eserleri temele alınarak genelde bir sevgilinin, özelde de Ahmed Yesevî'nin Allah'a ulaşma yollarını göstermek amacıyla

kaleme alınmıştır denilebilir. Ana tema Allah'a ulaşma düşüncesi üzerinde temellenmekle birlikte, romanın içeriği tasavvufi bilgiyi vermekten uzaktır. Metinde düşünsel ya da felsefi bir derinlik yoktur. Kitap bu haliyle son dönemlerde örneklerini gördüğümüz bir tür popüler İslâmî roman olarak adlandırılan türe yaklaşan bir yapı içermektedir.

Romanda bir yolculuk metaforu vardır. Sözü edilen yolculuk, Allah'a ulaşmanın yollarının arayış yolculuğudur. Bunun için de Allah'a ulaşma yolunda çaba sarf etmiş, Türk ve İslâm kültüründe ilk önemli şahsiyetlerden birisi örnek olarak seçilmiştir. Ahmed Yesevî, Türk dünyasının ve Anadolu İslâm anlayışını bir sentez hâline getiren ilk kişidir. Dolayısıyla kitap bu temayı verirken tasavvuf felsefesinin derinliklerine girilmeden Allah'a ulaşmanın yolları soyut bir gerçeklik olarak anlatılır. Yolculuk boyunca Ahmed Yesevî tarafından geçilen ovalar, nehirler, dağlar ve çöller tasvir edilir. Bu mekânların hiç birisinde gerçekçi bir anlatım yoktur. Yazar burada sembolik bir anlatı evreni oluşturmayı denemiştir. Ova ile toprak, nehir ile su, dağ ile hava ve çöl ile ateş sembollerinden yararlanılmıştır. Anasır-ı erbaa (dört unsur) olarak adlandırılacak bu dört unsur (toprak, su, hava, ateş) hem dünyanın denge ve düzenine karşılık gelmekte hem de mutlak varlığa ulaşmanın arayışını göstermektedir.

Kitabın sonunda Ahmed Yesevî, altmış üç yaşına gelmiştir ve derin bir tefekküre geçmiştir. Bu süreç içerisinde mutlak varlığa ulaşmış, öğretisini insanlara aşılamıştır. Anlatı tekniği olarak neredeyse bir iç konuşma halinde başlayan ve biten metnin sonunda Ahmed Yesevî de iç huzuru bulmuş, mutlak hakikate ulaşmıştır.

Ele alacağımız üçüncü metin Fatih Duma'nın, *Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı*'dır (2013). Roman, klâsik biyografik roman türüne girmektedir. Bu çalışma kapsamında sözü edilen eserler içerisinde en iyi kurgulanmış metin bu romandır.

Roman, giriş niteliği taşıyan bir anlatının ardından dört ana bölüme ayrılmaktadır. Her bir bölüm de isimlendirilmiş alt bölümlerden oluşmaktadır. Alt bölümlerin başlıklarında zaman, mekân ya da anlatılan hikâyeyi açıklayıcı bir alt başlık yer almaktadır. Yazar sanki Ahmed Yesevî'nin yaşamını bir film sahnesi gibi düşünmüştür. Nasıl bir film sahnesinde birbirine eklenmiş kareler varsa, burada da küçük ön anlatılar ve sonradan da bu ön anlatıları tamamlayan bölümler art arda anlatılmaktadır. Böylece Ahmed Yesevî'nin yaşamı, kronolojik olarak bölümlere ayrılmış parçalı bir anlatımla okura ulaşır. Okur, yazarın Ahmed Yesevî'nin yaşamının hangi bölümünü anlatacağını bilir, bir ön açıklama ile bilinçlendirilir.

Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı'nında, Ahmed Yesevî ile ilgili menkıbelere roman kurgusu dışına çıkılarak ayrıca yer verilmiştir. Romanda olaylar zinciri ilerlerken, yazar ayrı bir bölüm açmakta ve italik yazı ile menkıbeleri vermektedir. Romandaki bölümler bu menkıbelerin ana fikri etrafında şekillenmektedir.

Romanın bölümleri şunlardır: Bir ön giriş şeklinde: "Sayram Nisan 1098", "Başı da Bir, Sonu da... Başlangıç ve Belki de Son", "Menkıbe Timur'un Rüyası", "Emir Timur Sarayı Haziran 1395", "Hoca Abdullah Sadr Yesi, 1396", "Musa Barlas Yesi, 1396", "Hoca Abdullah Sadr Yesi, 1396", "Musa Barlas Yesi, 1396 Bir Gece Yarısı", "Emir Timur'un Otağı Yesi, 1396".

"I. Bölüm Arslan Baba Ahmed Yesevî'yi Ararken -Emanet-", "Menkıbe Emanet", "Arslan Baba Haziran 1100, Yesi", "Menkıbe Arslan Baba", "Gevher Şehnaz Hatun Haziran 1100, Yesi", "Arslan Baba Haziran 1100, Yesi", "Musa Barlas Kimsiniz Siz?", "Ahmed Yesevî Haziran 1102, Yesi", "Menkıbe Zikr-i Erre", "Arslan Baba Aralık 1102, Yesi", "Musa Barlas Gözlerime Ne Yaptınız?".

2. Bölüm Ahmed Yesevî, Pirini Ararken -Dert-", "Menkıbe Yesevî İsmi", "Ahmed Yesevî Aralık 1110, Yesi ", "Musa Barlas Birinin İsmi Bilmek, Onu Sahiplenmek Demekti", "Ahmed Yesevî Aralık 1110, Yesi ", "Musa Barlas Birisi Ateş, Öteki Suydu Sanki..", "Ahmed Yesevî Aralık 1110, Yesi ", "Menkıbe Kaşıkların Parası", "Musa Barlas Eminim ki, Sendin O...", "Ahmed Yesevî Aralık 1110, Yesi'den Ayrılış ", "Musa Barlas Ah Ne Çok İsterdi Rüya Olmasını..."

"3. Bölüm Yusuf Hemadâni Dergâhında Pişerken -Maksat-", "Ahmed Yesevî Aralık 1150, Yollar", "Musa Barlas Şimdi Aç Gözlerini...", "Ahmed Yesevî Aralık 1120, Buhara", "Menkıbe Yusuf Hemedâni", "Musa Barlas Bir Haberi Ulaştırmak İçindir Hepsi...", "Ahmed Yesevî Aralık 1130, Buhara", "Kendi Kendiyle Savaşan İnsanlar da Var", "Ahmed Yesevî Aralık 1130, Buhara", "Musa Barlas O Vakit Beni, Beni En İyi Bilenle Yalnız Bırak...", "Ahmed Yesevî Aralık 1137, Bağdat", "Musa Barlas Âmâ Derviş", "Ahmed Yesevî Aralık 1140, Bamyân Kasabası", "Menkıbe Yusuf Hemedâni'nin Vefatı".

4. Bölüm Yesevî İsmi Bütün Diyarlara Düşerken -Mefkure-", "Ahmed Yesevî Aralık 1152, Yesi", "Musa Barlas Âşıkların Şarabıdır Çay", "Ahmed Yesevî Aralık 1154, Yesi", "Musa Barlas Derdi Bir Olanlara Kardeş Diyorlarmış", "Ahmed Yesevî Aralık 1154, Yesi", "Musa Barlas Bir Ömür Yetmez Maksuda Ermeye", "Ahmed Yesevî Aralık 1154, Yesi", "Menkıbe İbrahim'in Ölümü", "Musa Barlas İki Hikâyesinin Bir Olduğu Vakit", "Ahmed Yesevî Aralık 1154, Yesi", "Menkıbe Ölmeden Evvel Ölmek", "Ahmed Yesevî / Musa Barlas Sen Uyumayı Ölmek Zannetmişsin", "Ve Sonra...", "Ve Musa Barlas Yesi, 1196", "Ve Ahmed Yesevî'den Asırlar Sonra Bir Gün..."

Romanın başlangıcında öksüz bir çocuk tasviri vardır. Bu çocuk küçük Ahmed'tir. Sonra Sayram kasabası anlatılır. Bu noktada *Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı*'nında zamanda bir atlama yaşanır ve Emir Timur dönemine gidilir. 1395-1396 yıllarında Ahmed Yesevî'nin türbesinin inşasından kurmaca dünyaya girilir. Burada Emir Timur'un rüyasında Ahmed Yesevî'yi görmesi ve onun için bir türbe yapılması menkıbesi üzerinde durulur.

Kitabın birinci bölümünden itibaren tekrar Ahmed Yesevî'nin biyografisini anlatılmaya başlanır. Bu bölümden itibaren olaylar, Ahmed Yesevî'nin yaşamına paralel olarak kronolojik bir akış içerisinde ilerlemiştir. Yazar, Ahmed Yesevî'nin yaşamında üç evreyi önemli bulmuş ve onları da üç bölümde detaylandırarak anlatmıştır.

Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı'nın birinci bölümünde Ahmed Yesevî ve Arslan Baba'nın menkıbevi hikâyesine yer verilir. Zaman dilimi olarak 1100-1102 yılları arası anlatılır. Burada iç içe geçmiş iki hikâye bulunmaktadır. Birincisi Ahmed Yesevî'nin özel hayatı (annesi ve babasını kaybetmesi, ablası Gevher Şehnâz Hatun, Yesi'ye gitme zorunluluğu gibi) ikincisi ise Ahmed Yesevî'nin mutasavvıf şahsiyetinin oluşmaya başlamasının (Arslan Baba ile tanışması, Hz. Peygamberin emaneti olan hurmanın kendisine verilmesi gibi) anlatılmasıdır.

Romanın ikinci bölümünde Ahmed Yesevî'nin Yesi'deki yaşamının hikâyesi anlatılır. Burada Yesevî adını alışının menkıbesi vardır. Artık bu bölümde genç Ahmed Yesevî vardır. Bir meslek sahibidir. Din bilgini ve mutasavvıf olmasının yanı sıra kaşık yapıp satmaktadır. Bir öküzü vardır. Kaşıkları pazara götürmekte ve kaşıkların parası alınmaya kadar insanları takip etmektedir. Bu kıssanın yanı sıra Ahmed Yesevî'nin Yesi'deki hocalığı, öğrenci yetiştirmeye başlaması, Hızır (a.s.) ile sürekli görüşmesi

gibi detaylar romanın bu bölümünde yer almaktadır. İkinci bölüm Ahmed Yesevî'nin Yesi'den ayrılması ile son bulur.

Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı'nın üçüncü bölümü Ahmed Yesevî'nin Bağdat ve Buhara'daki yaşamını konu edinmektedir. Burada yine tarihi bilgilere paralel olarak Hoca Ahmed Yesevî büyük usta Yusuf Hemedani ile karşılaşmıştır. Yusuf Hemedani'nin Nizamiye Medreselerinde verdiği dersler, etrafında toplanan dervişleri eğitmesi, özellikle dört dervişin hikâyesi, bilim ve tasavvuftaki büyüklüğü Ahmed Yesevî'nin kişiliği ile birleştirilerek anlatılır. Bölümün sonunda dervişler kemale ermişlerdir, Yusuf Hemedani de ölmüştür.

Romanın son bölümünde Ahmed Yesevî tekrar Yesi'ye döner. İlmi çalışmasına burada devam eder. Dervişleri bir gönül ehli olarak yetiştirir. Etrafına ışık saçır. Bu bölümde Ahmed Yesevî'nin mutasavvıf olarak değeri anlatılır. Ahmed Yesevî'nin kişiliğinin bir özelliği olan gönül almanın önemi vurgulanır. Nihayet Ahmed Yesevî'nin almış üç yaşına gelmesinin menkıbevi anlatısı ile ölümü anlatılır.

Sonuçta denilebilir ki, *Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı*, Hoca Ahmed Yesevî'nin menkıbevi hayatı ve tarihsel veriler doğrultusunda bir roman kurgusunda olması gereken anlatı biçimi ile kurgulanmıştır.

Çağdaş Türk edebiyatında tarihi romanlar başlığı altında ancak üç roman üzerinde durulabilmiştir. Tarihi ve biyografik roman açısından Türk edebiyatında tarama yapıldığında eldeki malzeme budur. 1993 ve 2016 yılları Ahmed Yesevî yılı olmasına rağmen yukarıdaki örneklerden yola çıkılarak denilebilir ki, bu zirve şahsiyet hakkındaki yapılmış çalışmaların çoğu akademik düzeyde kalmıştır. Popüler kültür ortamına ve halk söylemine Ahmed Yesevî gerektiği ölçüde taşınamamıştır.

2. Biyografiler

Çağdaş Türk edebiyatında popülist bir tarzda yazılmış Hoca Ahmed Yesevî hakkındaki biyografi çalışmaları şöyle listelenebilir: Nezihe Araz, *Anadolu Evliyalari* (1966), Ahmet Seyrek, *Ahmed Yesevî Hayatı, Fikirleri ve Hikmetleri* (2006), Mustafa Uslu, *Ahmed Yesevî* (2006), Hüseyin İnce, *Hoca Ahmet Yesevî Halifeleri ve Kerametleri* (2007), A. Hayrettin Kalkandelen, *Hoca Ahmed Yesevî* (2009), Turhan Bozkurt, *Türkistan Piri Hoca Ahmed Yesevî / Anadolu Müslümanları* (2012), Munzur Muzaffer Gündüzkanat, *Hoca Ahmed Yesevî Şeceresi* (2013), Namık Kemal Zeybek, *Aşk Yolu: Hoca Ahmed Yesevî ve Hikmetleri* (2014).

Nezihe Araz, 1966 yılında *Anadolu Evliyalari* ismiyle bir kitap yayınladı. Daha sonra bu kitap *Anadolu Erenleri* (2000: 10-20) adıyla pek çok kez basılır. Yazar kitabına Anadolu kültürüne etki etmiş tüm evliyalari konu olarak almıştır. *Anadolu Erenleri*'nde toplam kırk sekiz evliyanın menkıbevi hayat hikâyesi ya da kerametleri anlatılmaktadır. Hemen bir iki isim vermek gerekirse Oruç Gazi, Rabia Adeviye, Akşemseddin Sultan, Geyikli Baba, Sarı Saltuk, Hacı Bayram-ı Veli vd. bunlar arasındadır.

Kitabı çalışmamız için anlamlı kılan unsur evliyalari anlatılırken sıralamada ilk olarak Ahmed Yesevî'ye yer verilmiş olmasıdır. *Anadolu Erenleri*'nde, Ahmed Yesevî, "Erenler Erenleri" olarak kabul edilerek kendisinden sonra Anadolu inanç dünyasını şekillendiren başkişi olarak anlatılmaktadır.

Anadolu Erenleri, bu alanda yazılmış ilk çalışmalardan birisi olması nedeniyle, edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir.

Ahmet Seyrek'in *Ahmed Yesevî Hayatı, Fikirleri ve Hikmetleri* (2006)⁴ adlı kitabı bir derleme çalışmasıdır.

İçerik olarak bakıldığında kitapta Ahmed Yesevî'nin Horasan Okulu kurucusu olması vurgusu yapılmaktadır. Yesevî'ye kadar İslâm dini öğretisinin Türkçe yapılmadığı, dinin Türkçe öğretimine onunla başladığı öncelikli olarak anlatılır. Hoca Ahmed Yesevî öğrencilerini Türk dili ile eğitmiş, ibadet dilini Türkçeleştirmiş ve bunun sonucunda göçebe Türk boylarının İslâm'a katılımını sağlamıştır. Bu tavrı ile Ahmed Yesevî'nin zamanındaki göçebe topluluklar üzerindeki etkisi, öngörüsü ve öğretisinin mükemmelliği anlatılır. Gönül almaya yönelen tavrı ile binlerce öğrenci / derviş yetiştiren Ahmed Yesevî, Asya, Avrupa ve Anadolu topraklarında İslâm dininin yayılmasında etkin bir kişi olmuştur.

Mustafa Üslu, Ahmed Yesevî, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli gibi bir dizi mutasavvıfın biyografilerini el kitabı olarak hazırlamıştır. *Ahmed Yesevî* (2006) adlı kitap da, bu türden kaleme alınmış bir çalışmadır. Ahmed Yesevî'nin biyografisini akademik olmayan bir tavrı ile ele almış ve genel okuyucunun hizmetine sunmuştur.

Hayrettin Kalkandelen, *Hoca Ahmed Yesevî* (2009) adlı çalışmasında şu alt başlığı açmıştır: "Türk'e İslâm'ı Sevdiren, Türk Dilini Yaşatan, Anadolu ve Rumeli'yi Türk'e Yurt Yapan, Büyük Türk Mutasavvıfı". Kitap genel olarak Ahmed Yesevî hakkında bilgi vermektedir. Biyografik bir çalışmadır.

Turhan Bozkurt da Mustafa Üslu gibi bir dizi Türk mutasavvıf ve edebiyatçısının kısa biyografilerini yazmıştır. Onun da Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre ve Mevlana üzerine popüler bir bakış açısıyla yazılmış kitapları bulunmaktadır. *Türkistan Piri Hoca Ahmed Yesevî / Anadolu Müslümanları* (2012) adlı kitapta, Ahmed Yesevî'nin Anadolu kültürünü etkilemesi ve İslâm dinini halka sevdirmesi anlatılmaktadır. Anadolu'nun efsanevi hikâyesi anlatıldıktan sonra (yaşlı bir kadının askerlere ayran ikram etmesi ve ayranın tüketildiği halde hiç bitmemesi) Ahmed Yesevî'nin bu topraklardaki manevi gücü üzerinde durulmuştur. Kitap denemelerden oluşur arada hikâye parçaları da kitaba eklenmiştir.

Genel olarak yazar şunları vurgulamaktadır: Yüz binlerce insan Ahmed Yesevî'ye inanmış ve Ahmed Yesevî binlerce din bilgini yetiştirmiştir. İslâm dinini tanıtmaya çalışan, gayret eden bu derviş ve halifeler, insanlara yol göstermiştir. Anadolu'yu düşünce açısından biçimlendiren Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Sarı Saltuk, Geyikli Baba gibi tasavvuf önderlerini eğiten Hoca Ahmed Yesevî, Anadolu'yu hiç görmemesine rağmen, manevi yol göstericiliği dolayısıyla bu topraklar üzerinde etkisi ve katkısı yadsınamayacak boyuttadır.

Munzur Muzaffer Gündüzkanat, *Hoca Ahmed Yesevî Şeceresi*'nde (2013), Ahmed Yesevî'nin yaşamını kaleme alır. Kitap, Ahmed Yesevî'nin hayatı, çocukluğu ve ailesinden başlayarak sıra dizim gözetilerek kurgulanmıştır. Kitapta anlatılanlara göre Ahmed Yesevî, olgun, ileri görüşlü, muhakemesi kuvvetli aynı zamanda da ehl-i sünnetten ayrılmayan bir fakihdir.

Namık Kemal Zeybek'in *Aşk Yolu: Hoca Ahmed Yesevî ve Hikmetleri* (2014) isimli kitabı müstakil bir çalışma olmayıp denemelerden oluşmaktadır. Denemelerinin kimilerinin başlıkları şunlardır: "Allah Adıyla", "Türklerin Müslümanlaşması ve Ahmet

⁴ İçindekiler kısmında şu yazılar bulunmaktadır: "Ahmet Yesevî", "Arslan Baba", "Yesevî Tarikatı", "İslâm'ın Yalın Hali", "Yedi Tamudan Irak Olalım" ve "Divan-ı Hikmet".

Yesevî", "Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Veli", "Hoca Ahmet Yesevî ve Yunus Emre" gibi.

Denemelerin bütününden çıkan ana fikir şöyle tanımlanabilir: Ahmed Yesevî, İslâm anlayışına göre iman gücünü, Türkler arasındaki eski inanç sistemleri ve yaşayan gelenek ve görenekle birleştirmiş büyük bir mutasavvıftır. Denemelerin bütününde Ahmed Yesevî'nin Türk kültürü üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur.

Biyografiler bir insanın yaşamındaki olayların belirli bir zaman sırasına göre anlatıldığı edebi eserlerdir. Çağdaş edebiyat içerisinde Hoca Ahmed Yesevî hakkında sınırlı sayıda biyografi kaleme alınmıştır. Bunların bir kısmı da çocuklar için hazırlanmış basit metinler halinde kurgulanmış çalışmalardır..

Çağdaş edebiyat içerisinde biyografik kitaplarda özellikle Hoca Ahmed Yesevî'nin menkıbevi hayatı ve kerametleri üzerinde durulmaktadır. Sıklıkla ele alınan konular şöyle özetlenebilir:

Ahmed Yesevî'nin babası Şeyh İbrahim'in Sayram kasabasında nasıl muteber bir kişi olduğu, Ahmed Yesevî'nin babasını erken yaşta kaybetmesi ve dini eğitimini ondan alamaması, Ahmed Yesevî ve ablasının Yesi'ye zorunlu göçü, ablasının kendisini desteklemesi, Yesi'de sahabeden Arslan Baba'nın onu karşılaması ve ilk dersleri vermesi, Buhara'ya yolculuk, Hoca Yusuf Hemedani ile tanışması ve ondan ders alması, Hoca Yusuf Hemedani'nin ölümü ve kendisinin büyük bir mutasavvıf oluşu, Yesi'ye dönüşü ve orada 100.000 öğrenci yetiştirmesi son olarak da vefatı.

3. Genel Okuyucuya Hitap Eden Araştırma İnceleme Kitapları

Hoca Ahmed Yesevî üzerine akademik inceleme ve araştırma kitapları dışında genel okuyucuya hitap eden ama akademik bir bakış açısıyla hazırlanmış yayınlar da bulunmaktadır. Bu yayınlar belirli bir eğitim düzeyine sahip olan okurlar içindir. Aşağıda listede yer alan çalışmalar çoğunlukla akademisyenler tarafından genel okur kitlesi düşünülerek kaleme alınmıştır.

Bu yayınlar şöyle sıralanabilir: Yusuf Ekinci, *Hoca Ahmed Yesevî* (1995), Hayati Develi *Ahmed Yesevî* (1999); Yaşar Kalafat, *Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî Sultan* (2008), Ahmet Vehbi Ec̣er, *Yesevî'den Ahi Evren'e* (2014), Prof. Dr. Ali Yaman, *Pir Ahmed Yesevî* (2016) ve Zekerîya Kitapçı, *Piri Türkistan Ahmet Yesevî ve Yeni Horasanlı Erenler Anadolu Hareketinin El Kitabı* (2018).

Yusuf Ekinci'nin *Hoca Ahmed Yesevî* (1995) isimli çalışması, 1993 yılında Ahmed Yesevî yılı etkinliklerinden sonra kaleme alınmıştır. Kitapta, Ahmed Yesevî'nin biyografisi, eserleri Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmiyet'i kabul etmesindeki önemi ile büyük düşünürün türbesi hakkında verilmiş bilgiler yer almaktadır.

Çağdaş Türk edebiyatında *Hoca Ahmed Yesevî* hakkında genel okuyucuya hitap eden aynı zamanda da bilimsel bir bakış açısı ile kaleme alınmış ilk çalışma budur. Ahmed Yesevî'nin hayatı, Ahmet Yesevî'ye kadar Türk edebiyatı, şahsiyeti ve fikirleri, eserleri, Ahmed Yesevî'nin Anadolu'nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasındaki rolü, tesirleri, türbesi ve *Divan-ı Hikmet*'ten alınmış seçmeler kitabın içeriğini oluşturmaktadır.

Hayati Develi'nin *Ahmed Yesevî* (1999) adlı çalışması biyografik bilgileri içeren bir çalışmadır. Kitap, Şule Yayınlarının "Bizim Klâsiklerimiz" serisinden çıkmıştır. Bir el kitabı niteliğindedir.

Yaşar Kalafat, *Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî Sultan* (2008), adlı çalışmasını sosyal antropolojik bir bakış açısı ile kaleme almıştır. Yazar kitabında özellikle Ahmed Yesevî'nin hikmetleri, kerametleri ve şahsiyeti üzerinde durmuştur.

Ahmet Vehbi Ecer, *Yesevî'den Ahi Evren'e* (2014) adlı çalışmasına bir tek Ahmed Yesevî'yi konu olarak almaz. Kitapta aslında Ahmet Yesevî başta olmak üzere onun dervişleri, Alpler, Alperenler, esnaf ve ticaret ahlakının piri olan Ahi Evren üzerinde de durulmaktadır. Çalışmada, Ahmet Yesevî'nin özellikle Ahi Evren başta olmak üzere Türk İslâm kültürüne katkısı ve etkisi, üzerinde ısrarla durulan ana noktadır. Ahmed Yesevî neredeyse bir destan kahramanı olarak ele alınmış ve anlatılmıştır.

Prof. Dr. Ali Yaman, *Pir Ahmed Yesevî* (2016) adlı kitabında biyografik bilgiler bulunmaktadır. Eserde, Ahmed Yesevî bir din bilgini olarak vurgulanarak anlatılmaktadır. Kitapta ayrıca, Ahmed Yesevî'nin Horasan Erenleri üzerindeki etkisi ve bu yapılanmanın Anadolu kültürüne katkısı anlatılmıştır. Ahmed Yesevî Orta Asya'da o kadar sevilmiş ve takdir edilmiştir ki kendisine "Türkistan Piri", "Hazreti Sultan" ve "Hâce Ahmed" gibi isimler verilmiştir.

Kitapta ayrıca Ahmet Yesevî'nin insani taraflarına da vurgu yapılmıştır. Halk arasında da çok sevilen ve sayılan Ahmet Yesevî, dini öğretilerini yayarken halk ile arasına mesafe koymayan kişilik yapısı ile de özellikli bir şahsiyete sahiptir. Bu bakış açısı çalışmayı diğerlerinden ayırmaktadır.

Zekeriya Kitapçı 2018 yılında *Piri Türkistan Ahmet Yesevî ve Yeni Horasanlı Erenlerin Anadolu Hareketinin El Kitabı* isimli çalışmayı kaleme alır. Eser, adından da anlaşılacağı üzere bir el kitabıdır. Tarihsel bir perspektiften kaleme alınmıştır. Kitapta, Ahmet Yesevî'nin Anadolu coğrafyasına manevi katkısı üzerinde durulmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi içerisinde maneviyatı çökmek üzere olan Anadolu İslâm inancının yeniden toparlanıp güçlenmesinde Ahmet Yesevî'nin görüşleri ve özellikle onun dervişleri olan Horasan Erenleri'nin etkisi çok büyüktür. Kitap bu konu üzerinde yoğunlaşmakta, Horasan Erenleri'nin Türk tarihi ve kültürüne etkisi Ahmet Yesevî öğretilerin üzerinden verilmektedir.

Bu başlık altında verilen çalışmalar, akademik bir bakış açısıyla ele alınmış, inceleme yöntem ve teknikleri açısından kusursuz çalışmalardır. Kitaplar bu bakış açısı ve çalışma sistematigi içerisinde ele alınmış ve eğitim düzeyi yüksek genel okur algısı düşünülerek yazılmışlardır.

4. Çocuk Kitapları

Hoca Ahmed Yesevî hakkında yazılmış çocuk ve gençlik kitapları şöyle listelenebilir: Mustafa Akgün, *Ahmed Yesevî: Horasan Erenleri (Çocuklar İçin Büyüklerimiz ve Kahramanlarımız I)* (2012); Hakan Keleş, *Gönülleri Fetheden Bilge Hoca Ahmet Yesevî* (2013), Veysel Akkaya, *Türkistan Piri Ahmed Yesevî* (2015), Ayşe Şener, *Ahmed Yesevî: İki Nehir Arasındaki Okyanus* (2016) ve Veli Karanfil, *Ahmed Yesevî /Gönül Erenleri Serisi I* (2018), Hasan Yiğit, *Hoca Ahmet Yesevî (?)*.

Mustafa Akgün, *Ahmed Yesevî: Horasan Erenleri (Çocuklar İçin Büyüklerimiz ve Kahramanlarımız I)* adlı kitabını 2012 yılında yayınlar. Biyografik bir çalışmadır. Bir seri olarak hazırlanmış dizinin ilk kitabı Ahmed Yesevî'dir.

Kitapta, Ahmed Yesevî'nin özellikle Horasan Erenleri üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Anadolu'nun Türkleşmesinin ve İslamlaşmasının mimarı olan Hoca Ahmed Yesevî, Horasan Okulu'nun kurucusudur. Bu konuya vurgu yapılarak kurgu oluşturulmuştur. Ahmed Yesevî hakkında diğer bilgilere yer verilmemiştir.

Bilindiği gibi Ahmed Yesevî, dini bilgi ve tasavvuf öğretisinin yanında bir yol göstericidir de. O, hem kadınların hem de erkeklerin bir mesleği olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Kitap Ahmed Yesevî'nin yaşama rehberlik eden bu yönünü ön plâna çıkartmaktadır.

Hakan Keleş'in *Gönülleri Fetheden Bilge Hoca Ahmet Yesevi* (2013) adlı kitabı popüler bir tarzda hazırlanmıştır. Kitapta tahkiye söz konusudur ama metin için tam olarak bir roman tanımlaması yapılamaz. Popüler türdeki anlatı örneklerinden birisidir. Yazar, Ahmed Yesevî'nin yaşamını eldeki bilgiler paralelinde kurgulamış ve var olan bilgileri kurmaca biçimine dönüştürmüştür. Kitap şu alt başlıklardan oluşmaktadır:

"Acılarla Başlayan Hayat", "Yesi'ye Doğru İlk Yolculuk". "Yesililerin Gönülünü Feth Ediyor", "Yine Acı Bir Ayrılık", "Önce Ablası Sonra da Kendisi Evleniyor", "Ahmed Artık Hoca Ahmed Olma Yolunda", "Daha Fazla Öğrenmek İçin Yanıp Tutuşuyor", "Rüya ile Gelen Müjde", "Buhara Yollarında Kutlu Bir Kervan", "Nihayet Hocasının Topraklarına Kavuşuyor", "Hocasının Eşiğinde", "İki Orta Asya Denizi Buluşuyor", "Zaman Dolu Dolu Geçiyor", "Hocası Yolculuğa Çıkıyor", "Hocasının En Gözde Öğrencisi", "Tam Anlamıyla Eğitim Vermeye Başladı", "O Sanki Gönülleri Fethetmek İçin Yaratılmıştı", "Kendi Kendiyle Yarışan Bir Adam", "Hocası Döndü ve Bu Kez Ölüme Yürüdü", "Yesi'den Gelen Acı Haber", "Yeniden Yesi" ve "Ölmeden Önce Ölüme Merhaba Demek".

Gönülleri Fetheden Bilge Hoca Ahmet Yesevî'de şiir metinleri de bulunmaktadır. *Gönülleri Fetheden Bilge Hoca Ahmet Yesevi*, çocuk ve gençler için yazıldığından, bilgilendirici metin ile kurmaca metin bir arada verilmiştir. Hoca Ahmed Yesevî'nin yaşamı tarihi bilgiler ışığında menkıbevi özellikleri ön plâna çıkartılarak kısa bölümler halinde birbirine eklemlenmiştir.

Veysel Akkaya'nın, *Türkistan Piri Ahmed Yesevî* (2015) kitabı çocuklar için hazırlanmış bir metindir. 6-10 yaş grubuna hitap etmektedir. Masal dili ile Ahmed Yesevî'nin hayatı ve menkıbeleri anlatılmaktadır. Amaca uygun, yaş grubu göz önüne alınarak hazırlanmış bir metindir. Anlatı dili ve içerik, bu yapı dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Ahmed Yesevî: İki Nehir Arasındaki Okayanus (2016), bir çocuk kitabıdır. Ayşe Şener tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, "dedemiz Ahmet Yesevî'yi halk ile tanıştırmak için kaleme alındı" diye başlamaktadır. Popülist bir bakış açısıyla kaleme alınan kitapta, Ahmet Yesevî'nin büyük bir değer olduğu vurgusu yapılmaktadır. Ahmet Yesevî, Anadolu coğrafyasında tanınan büyük erenler Ahi Evran, Hacı Bektaş-ı Veli, Tapduk Emre, Yunus Emre ve Mevlana gibi şahsiyetlerin yetişmesinde büyük bir etki sahibidir. Eserde özellikle bu konu üzerinde vurgu yapılmaktadır.

Ahmed Yesevî /Gönül Erenleri Serisi I isimli kitap, Veli Karanfil tarafından 2018 yılında kaleme alınmıştır. Popüler tarzda ele alınmış bir çocuk kitabıdır. Yayınevi çocuklara İslam dini ve din büyüklerini tanıtmak için birkaç kitaptan oluşan seri halde kitap basımları yapmıştır. Bu serinin bir tanesi de Ahmed Yesevî'ye, onun hayatına ve İslam dünyasına katkısına ayrılmıştır.

Yukarıdaki örneklerden yola çıkılarak denilebilir ki, Türk edebiyatında Ahmed Yesevî, çocuk edebiyatı kapsamında çok az sayıda ve niteliği tartışılan eserde ele alınmış, dolayısıyla günümüz çocuk dünyası ve çocuk kültüründe istenilen ve beklenen etkiyi yaratamamıştır.

III. Ahmet Yesevî'yi konu alan roman ve hikâyeler bağlamında genel olarak bir değerlendirme yapılırsa, günümüz koşullarında basılı olan ve popüler kültür ortamında

yer alan tüm eserler teker teker gözden geçirilerek oluşturulan yukarıdaki liste ilk bakışta bir yekûn olarak görülebilir. Ancak biraz dikkat edildiğinde Türk kültürünün zirve şahsiyetlerinden Ahmed Yesevî hakkında günümüz edebiyatında popüler kültür ortamında yapılanlar ve söylenenler azdır. Üstelik yukarıda sıralanan eserler arasında genel bir tarama yapıldığında düzeyli ve amaca uygun oluşturulmuş metin sayısının daha da az olduğu görülmektedir. Öte yandan eserlere içerik olarak yaklaştığımızda yazılanların birbirinin tekrarı ve bilinenlerin değişik söylemlerle ifadesinden başka bir şey olmadığı anlaşılmaktadır.

Ahmet Yesevî konusunda çağdaş Türk edebiyatı bağlamında yazılanlar çoğunlukla iki temel kaynağa gitmektedir. Bunlar Ahmed Yesevî hakkında bugüne kadar yapılmış en kapsamlı çalışma olan Fuad Köprülü'nün, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1919) adlı eseri ile onun şiirleri üzerine Kemal Eraslan tarafından yapılan *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler* (1983) adlı kitabıdır. Eldeki popüler kültür ürünleri ana kaynak olarak çoğunlukla bu iki esere yönelmekte bu eserlerden yola çıkılarak metin yazarlarının birikimleri ve algıları çerçevesinde, yaratıcı güçlerinin imkânında kurmaca dünyada bir Ahmed Yesevî anlatılmaktadır.

Ahmed Yesevî, Türk kültür hayatında genel değerlendirmeler yapılırsa, edebî şahsiyetinden çok fikrî şahsiyetiyle, tarihî gerçeklikler içeren yaşam öyküsünden çok menkıbevi hayatıyla Türk dünyasının en büyük ismidir. Türk kültür tarihinde onun gibi geniş bir sahada ve asırlarca tesirini devam ettirebilmiş bir başka şahsiyet gösterebilmek neredeyse imkânsızdır. Ahmed Yesevî, sadece Orta Asya Müslümanlarını etki altına almamış, etkisi, kendi sahasını ve asrını aşarak başka alanlara ve asırlara yayılmıştır. Böyle olmakla birlikte çağdaş Türk edebiyatındaki görünümüne bakıldığında, bu değer geçmiş ile bugün açısından karşılaştırılırsa çağdaş edebiyat bağlamında karşımıza istenilen ve beklenen sonuçlar çıkmamaktadır.

Geçmiş dönemlerde halk kültürü ve sözlü kültürün pek çok rolünü günümüzde çoğunlukla popüler kültür üstlenmiştir. Yüzyıllar boyunca sözlü kültür içerisinde canlı bir değer olarak yaşayan ve yaşatılan Hoca Ahmed Yesevî'ye, günümüz popüler kültür içerisinde gerektiği değer verilememiş ve önemi ortaya konulamamıştır. Oysa Hoca Ahmed Yesevî gibi Türk kültürünün önemli şahsiyetlerinden birisi, her seviyedeki kültüre (çoğunluk halktır, halk kültürü, yüksek kültür vb.), eğitim düzeyine, her yaşa ve her cinsiyete göre tekrar ele alınarak anlatılmalı / yazılmalı / gösterilmelidir. Bunun için popüler kültürün imkânları göz ardı edilmemelidir.

Türkiye'de kültür aktarımında bellek çalışmaları yapılmalıdır. Hoca Ahmed Yesevî Türk kültüründe bellek aktarımında önemlidir ve bu mesele belirli bir saha ile sınırlı kalmamalıdır. Burada sadece popüler tarihi romanlar, biyografiler, popüler araştırma inceleme kitapları ile çocuk kitapları üzerinde durulmuştur. Ancak popüler kültür denildiğinde günümüz sosyal medyası, görsel işitsel kültür öğeleri, sinema ve kültür endüstrisine dayalı diğer görsel sanatlar da bu kavramın içerisinde yer almaktadır. Ahmed Yesevî adı geçen kültürel yapının içerisinde de yerini almalıdır. Geniş halk kitleleri tarafından tanınmalı ve öğretileri bilinmelidir. Bunun için günümüz popüler kültüründe gösterilen çabalar yeterli değildir.

Çağdaş Türk edebiyatı üzerine yapılan taramalarla bu çalışmada aslında bir durum saptaması yapılmıştır. Buna göre denilebilir ki, akademik çalışmalar bir tarafa bırakıldığında, Hoca Ahmed Yesevî hakkında, toplum genelinde, geçmiş dönemlerde gerek divan edebiyatı gerekse sözlü kültür ürünlerindeki birikim korunamamış, günümüze taşınamamıştır. Gerek eserleri ve gerekse şahsiyeti ile toplum bilinçaltına

işlemiş olan bu zirve şahsiyet, günümüz edebiyatında haklı yerini alamamıştır. Bu örneklemiden yola çıkıldığında kültür ve edebiyatımızda zirve şahsiyetler ve değerler açısından sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş sürecinde değişim ve dönüşümün, kültür ve değer aktarımının tam olarak yapılamadığı, milli tarih ve kültürün devamı açısından bilinçli bir kültürel politika aktarımının gerçekleşmediği ortaya çıkmıştır.

Hoca Ahmed Yesevî açısından günümüz popüler kültürü ve popüler edebiyatındaki malzeme tesadüfidir ve konu yazarların bireysel yetenekleri ve yeterliliklere göre şekillenmiştir.

Kaynakça

- Akgün, Mustafa, (2012), *Ahmed Yesevî: Horasan Erenleri (Çocuklar İçin Büyüklerimiz ve Kahramanlarımız I)*, İstanbul: Akgün Grup Yayıncılık.
- Akkaya, Veyssel, (2015), *Türkistan Piri Ahmed Yesevî*, İstanbul: Aden Yayınları.
- Araz, Nezihe, (2000), *Anadolu Erenleri*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Banarlı, Nihad Sami, (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, İstanbul.
- Bice, Hayati, (1993), "Hoca Ahmed Yesevî ve Divân-ı Hikmet Üzerine", *Divân-ı Hikmet*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bozkurt, Turhan, (2012), *Türkistan Piri Hoca Ahmed Yesevî / Anadolu Müslümanları*, İstanbul: Yılmaz Basım.
- Cumbur, Müjgan, (1995), "Evliyâ Çelebi Seyahat-namesi'nde Ahmed Yesevî", *Erdem, Hoca Ahmed Yesevî Özel Sayısı*, C. VII, s. 21, s. 887- 917.
- Çevik, Mustafa, (2013), *Hoca Ahmet Yesevî'nin Yolculuğu: Zamanın Oğlu*, İstanbul.
- Develi, Hayati, (1999), *Ahmed Yesevî*, İstanbul: Şule Yayınları.
- Duman, Fatih, (2013), *Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî'nin Romanı*, İstanbul: Nesil Yayın Grubu.
- Ecer, Ahmet Vehbi, (2014), *Yesevî'den Ahi Evren'e*, Yesevi Yayıncılık.
- Ekinci, Yusuf, (1995), *Hoca Ahmed Yesevî*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eraslan, Kemal, (1977), "Yesevî'nin Fakrânâmesi", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXII, s. 45-120.
- Eraslan, Kemal, (1989), "Ahmed-i Yesevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. II, s. 159-161.
- Eraslan, Kemal, (1991), *Divân-ı Hikmet Seçmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eraslan, Kemal, (1994), "Divân-ı Hikmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: C. IX, s. 429- 430.
- Eraslan, Kemal, (1998), "Ahmed-i Yesevî", *Yesevîlik Bilgisi*, Ankara: Ahmed Yesevî Vakfı Yayınları.
- Erdem Dergisi, (2007), *Hoca Ahmed Yesevî Özel Sayısı*, C. 7, s. 21.
- Gündüzkanat, Munzur Muzaffer, (2013), *Hoca Ahmed Yesevî Şeceresi*, İstanbul: Köz Yayınları.
- İnce, Hüseyin, (2006), *Hoca Ahmet Yesevî Halifeleri ve Kerametleri*.
- Kalafat, Yaşar, (2008), *Pir-i Türkistan Ahmed Yesevî Sultan*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Kalkandelen, A. Hayrettin, (2009), *Hoca Ahmed Yesevî*, Ankara.
- Karanfil, Veli, (2018), *Ahmed Yesevî /Gönül Erenleri Serisi I*, İstanbul: Mevsim Kitap.
- Keleş, Hakan, (2013), *Gönülleri Fetheden Bilge Hoca Ahmet Yesevî*, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınevi.
- Kitapçı, Zekeriya, (2018), *Piri Türkistan Ahmet Yesevî ve Yeni Horasanlı Erenler Anadolu Hareketinin El Kitabı*, İstanbul: Yedi Kubbe Yayınları.
- Köprülü, Mehmet Fuad, (1940), "Ahmed Yesevî", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Köprülü, Mehmet Fuad, (1993), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ocak, Ahmed Yaşar, (1993), "Türk Dünyasında Ahmed-i Yesevî Kültürünün Yayılışı", *Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kayseri: s. 209-306.
- Ocak, Ahmed Yaşar, (1996), *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, Yaşar Nuri, (1988), *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, İstanbul: Sidre Yayınları.
- Seyrek, Ahmet, (2006), *Ahmed Yesevî Hayatı, Fikirleri ve Hikmetleri*, İstanbul: Kar Yayınları.

- Şener, Ayşe, (2016), *Ahmed Yesevî: İki Nehir Arasındaki Okyanus*, İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Şengül, Abdullah, (2007), "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Son Romanı: Yesili Hoca Ahmed Üçlemesi", *Mustafa Necati Sepetçioğlu*, (Haz. Hülya Argunşah), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uslu, Mustafa, (2006), *Ahmed Yesevî*, İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Yaman, Ali, (2016), *Pir Ahmed Yesevî*, İstanbul: Yedinci Kapı Yayınları.
- Yazıcı, Nesimi, (1993), "Hoca Ahmed Yesevî Döneminde Türk-İslâm Kültürünün Oluşumu-Gelişimi", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 29, s. 4, 5.
- Yılmaz, Durali, (2015), *Hız. Türkistan Ahmed Yesevî*, İstanbul: Ataç Yayınları.
- Yiğit, Hasan (?), *Hoca Ahmet Yesevî*, İstanbul: Mavi Çatı Yayınları.
- Zeybek, Namık Kemal, (2014), *Aşk Yolu: Hoca Ahmed Yesevî ve Hikmetleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Elektronik Kaynaklar

- Ay, Ahmet (Ocak 2014). "Ahmed Yesevîlere Her Dönemde İhtiyacımız Var", http://www.moraldunyasi.com/1732-8-0-fatih_duman_ahmed_yesevlere_her_donemde_ihtiyacimiz_var.html (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2016)
- Çevik, Mustafa, "Türkleri İslâmiyet'le Tanıştıran Manevi Hükümdar: Ahmet Yesevi Hz." <http://www.gonuldergisi.com/turkleri-islamiyetle-tanistiran-manevi-hukumdar-ahmet-yesevi-hz-mustafa-cevik.html> (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2016)
- Özdemir, Hikmet, "Türlere İslam'ın Yolunu Açtı: Hoca Ahmed Yesevî", http://www.tded.org.tr/images/logo/x/hoca_ahmed_yesevi.pdf (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2016)